

אוכלוסייה – דמוגרפיה, הגירה ותפרוסת

מפות המזרח התיכון: פיסית, כלכלה, אקלים, אוכלוסין

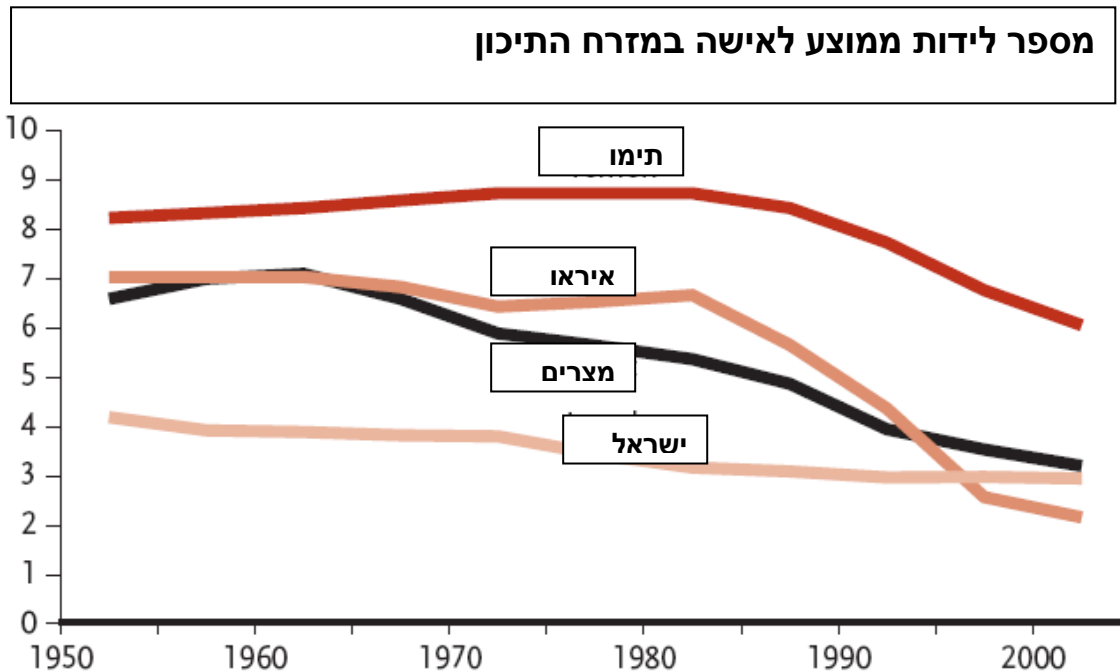
הדמוגרפיה של המזרח התיכון - גידול האוכלוסייה במזרח התיכון נובע מריבוי טבעי גבוה ומהגירה.

מאפייני אוכלוסיית המזרח התיכון

1. קצב ריבוי טבעי גבוה מאוד, מהגבוהים בעולם, הנובע מהסיבות הבאות:

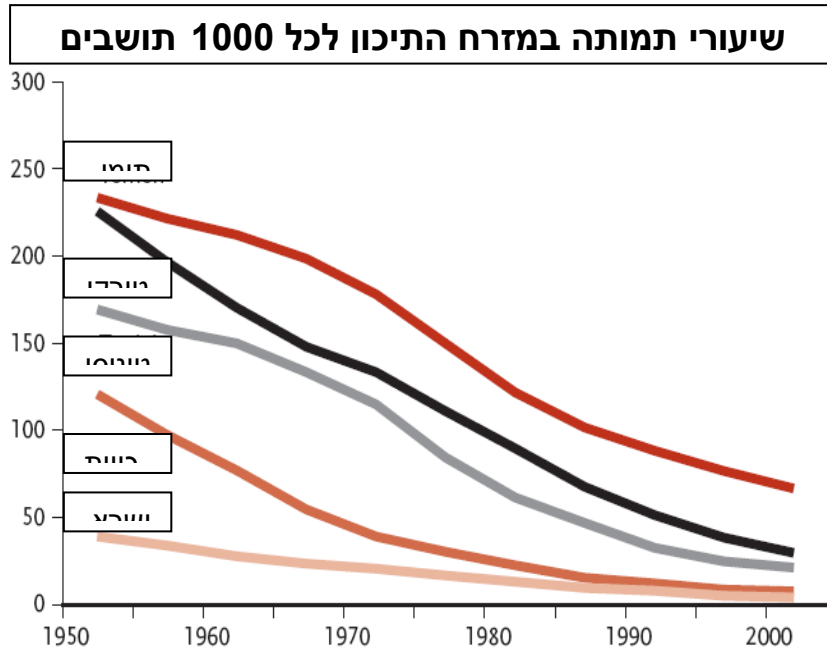
א. שיעורי ילודה גבוהים מאד שהם תוצאה של :

- רמת השכלה נמוכה.
- מעמד האישה נמוך ותפקידה העיקרי הוא כאישה וולדנית - מעמדה החברתי מתחזק ככל שהיא יולדת יותר ילדים.
- חוסר מודעות לתכנון משפחה .
- חוסר מודעות לשימוש באמצעי מניעה (לפעמים איסור דתי).
- הילדים נחשבים ככוח עבודה – הילדים במרחב הכפרי משמשים ככוח עבודה.
- השפעה דתית, בעיקר מוסלמית (מצווה של האסלאם) .

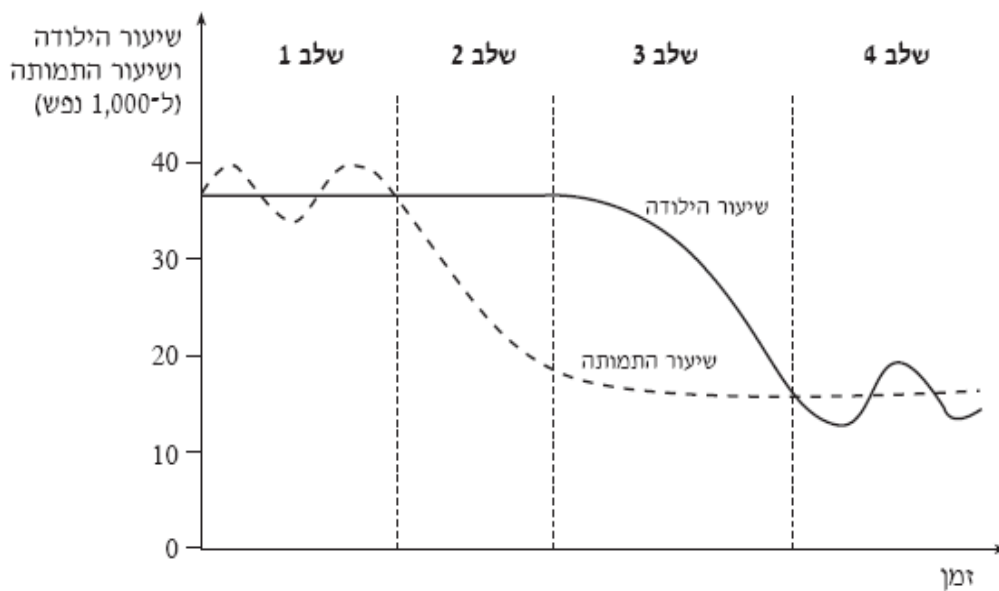

ב. שיעורי תמותה בירידה עקב שיפור משמעותי בתברואה, ברפואה ובתזונה.

- תרופות וחיסונים שנכנסו למערכת הבריאות מורידים את התמותה.
- תנאי מחייה טובים יותר – פחות מחלות, מזון בריא יותר ומזין יותר.
- תשתיות מפותחות יותר – פחות ביוב הזרם ברחובות.

מודל "המעבר הדמוגרפי"

1) שלב ראשון – מסורתית. זהו השלב בטרם המהפכה התעשייתית. **ילודה גבוהה** מכיוון שהאוכלוסייה מסורתית. **תמותה גבוהה** מכיוון שאין תרופות. השלב הראשון מאופיין **בריבוי טבעי נמוך או שלילי. כיום אין מדינות בעולם, כמעט, הנמצאות בשלב זה!!!**

2) שלב שני – בשלב זה חל שינוי בריבוי הטבעי, שראשיתו במהפכה התעשייתית. **הילודה נשארת גבוהה** משום שהאוכלוסייה עדיין מסורתית יחד עם זאת, נכנסים חידושים בקצב מהיר בתחום הרפואה ובמודעות לשמירה על היגיינה. התוצאה היא **ירידה בתמותה**. **הריבוי הטבעי גבוה**, והדבר מתבטא בגידול מואץ של האוכלוסייה (לדוגמא תימן).

3) שלב שלישי – חדירת מודרניזציה למדינות האזור, הגירה רבה לערים, מדיניות הגבלת ילודה, חשיפה לאמצעי מניעה, האוכלוסייה עברה תהליך הדרגתי ולכן היא פחות מסורתית. כל אלו מובילים ל**ירידה בילודה**. **התמותה יורדת במהירות רבה יותר מקצב ירידת הילודה** – התוצאה **ריבוי טבעי גבוה**. האוכלוסייה גדלה במהירות. "שלב התמורה הדמוגרפית" – "התפוצצות אוכלוסין". (עיראק, ירדן והפלשתינים לדוגמא).

4) שלב רביעי – סוף התמורה הדמוגרפית. שימוש באמצעי מניעה ומודעות גורמים ל**ילודה נמוכה**. **התמותה נמוכה** והתוצאה: **ריבוי טבעי נמוך או שלילי**. (ישראל ומדינות שאימצו את מדיניות צמצום הילודה: מצרים, איראן, טורקיה לדוגמא).

הקשר בין ריבוי טבעי גבוה לפיתוח

ישנו קשר ישיר והדוק בין שיעורי הריבוי הטבעי של מדינה לבין רמת פיתוחה.

קשרים בין רמת ההשכלה של נשים לבין רמת הפוריות שלהן. נשים שאינן משכילות ולא למדו כלל, יולידו בממוצע 7-10 ילדים, לעומת נשים משכילות יולידו בין 3-4 ילדים. ישנו קשר ישיר במזרח התיכון גם בין שיעורי פוריות בעיר (נמוכים) לעומת שיעורי פוריות בכפר (גבוהים). שילובם של שני גורמים אלו מביא לתוצאה בה אישה משכילה המתגוררת בעיר, ועובדת תלד מעט ילדים, בהשוואה לאישה שאינה משכילה וחייה בכפר.

בעיית הריבוי הטבעי הגבוה היא אחד הגורמים המרכזיים שמסבירים את הקושי של מדינות המזרח התיכון לשבור את מעגל העוני, ולהתפתח.

קצב גידול האוכלוסייה

האוכלוסייה במזרח התיכון מכפילה את עצמה כיום בערך כל 25 שנים. לפני 200 שנים, היו במזרח התיכון 30 מליון איש בערך, כיום האוכלוסייה עומדת על מעל 400 מליון תושבים. מספר השנים בו מוכפלת האוכלוסייה יורד, כל עוד הריבוי הטבעי נשאר גבוה.

נתונים לדוגמא לשנת 2007 (מתוך אתר ה CIA)

מדינה	שיעורי ילודה (לכל אלף תושבים)	שיעורי תמותה (לכל אלף תושבים)	ריבוי טבעי ילדה פחות תמותה באחוזים
מצרים	22.53	5.11	1.742%
תימן	42.67	8.05	3.462%
סוריה	27.19	4.74	2.245%
ישראל	17.71	6.17	1.154%
עיראק	31.44	5.25	2.619%
גרמניה (מערב אירופה)	8.2	10.71	- 0.251%

הקשיים הנגרמים כתוצאה הריבוי הטבעי הגבוה במזרח התיכון

הבעיה הדמוגרפית שבמרכזה הריבוי הטבעי הגבוה היא גורם מרכזי לבעיית העוני של ארצות המזרח התיכון.

זהו הגורם המעכב את התפתחותן והבעיה הדמוגרפית באה לידי ביטוי בתחומים הבאים:

- **צמצום השטחים החקלאיים** – לאורך השנים, האוכלוסייה הכפרית גדלה ויותר שטחים חקלאיים נוצלו לבניה ומגורים. צמצום השטח החקלאי לאדם משמעותו פגיעה בפרנסה ופגיעה במקורות ובכמויות המזון. כמו כן, גורם להגירה מסיבית מהכפר לערים.
- **מחסור הולך וגובר למים בכלל ומי שתייה בפרט** – יותר אנשים על אותה כמות מים.
- **התפוצצות אוכלוסין במרחב הכפרי, עיור מואץ והתפוצצות אוכלוסין במרחב העירוני** – אבטלה, מחסור במים ומזון ורמת חיים ירודה בכפרים גורמת להגירה המונית אל העיר. קריסת התשתיות העירוניות גורמת להיווצרותן של שכונות עוני, תסיסה חברתית וחוסר יציבות של השלטון.
- **מחסור במזון** – קצב הריבוי הטבעי עולה על קצב ריבוי המזון. רוב החקלאות במזרח התיכון מסורתית ולכן היבול נמוך יותר. (תיאוריית מלתוס). המדינות במצב זה, מייבאות מזון. **יבוא המזון** פירושו תלות והשקעת כספים רבים הבאים על חשבון פיתוח המדינה.

- **בריחת מוחות – משכילים עוזבים את ארצם הענייה לארצות עם איכות חיים גבוהה יותר.**

מדיניות הגבלת ילודה.

חלק ממדינות המזרח התיכון, למעט מדינות חצי האי ערב, אימצו מדיניות להגבלת הילודה למרות הרגישות הדתית. המדינות המובילות בתחום זה הן: מצרים, תורכיה ואיראן. **מצרים** - משתמשים בפרסומת רבה הכוללת את כל סוגי התקשורת, להגברת המודעות, הקמת אלפי מרכזים לתכנון המשפחה ומתן מענקים כספיים לנשים שילדו רק 2-3 ילדים. **ירדן וארצות המגרב** – בעיקר נסיונות על ידי אכיפת חינוך. יותר השכלה משמעותה פחות ילודה. התוצאות של מעשים אלו הביאו להורדה מסוימת של רמת הילודה - פחות ילדים בממוצע למשפחה.

הקשיים ביישום מדיניות הגבלת הילודה

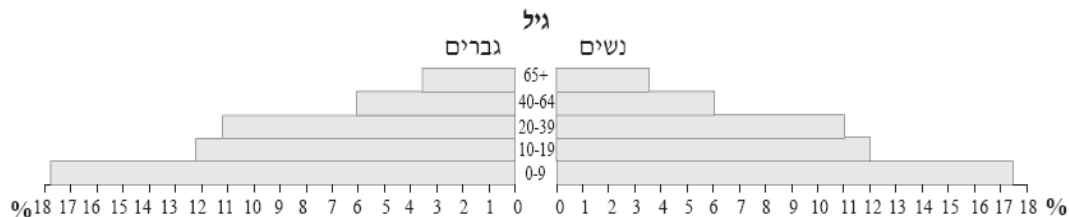
קושי לעקור מסורות דתיות המעודדות ילודה – גורמי הילודה הגבוהים מושרשים בחברה שנים רבות, ועל מנת לצמצם את הילודה יש צורך להשקיע כסף רב בחינוך והסברה. יש להעלות את מעמד האישה. יש לעודד שימוש באמצעי מניעה וכד' – כל אלו מנוגדים לדת!!!

חוסר עקביות במדיניות הגבלת הילודה לאורך השנים - הצלחה של מדיניות צמצום הילודה מחייבת עקביות לאורך שנים. חילופי שלטון וחוסר עקביות מהווים בעיה חמורה.

המומנטום הדמוגרפי – עקב האחוז הגבוה של הילדים באוכלוסייה, כאשר הם יתבגרו ותוך 10-20 שנה יכנסו לגיל הפרייה בתור זוגות צעירים. גם אם יוולדו 2 ילדים למשפחה, עדיין תמשיך האוכלוסייה לגדול בשיעור גבוה לפני שהייתה מתייצבת.

פירמידת גילאים

פירמידה רחבה מאוד בבסיסה.

מבנה פירמידת הגילאים מציג מצב בו קיימת אוכלוסיית תלויים גדולה מאד בעיקר ילדים.

(50% מהאוכלוסייה הם ילדים בין הגילאים 0-19 לעומת 20%-25% העולם המפותח)

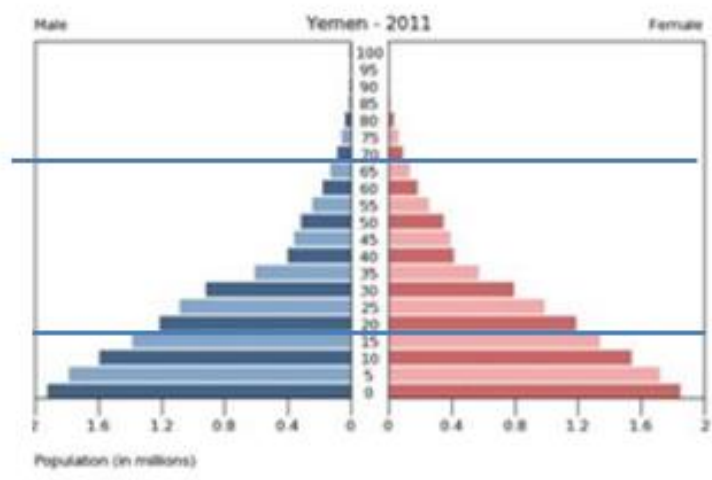
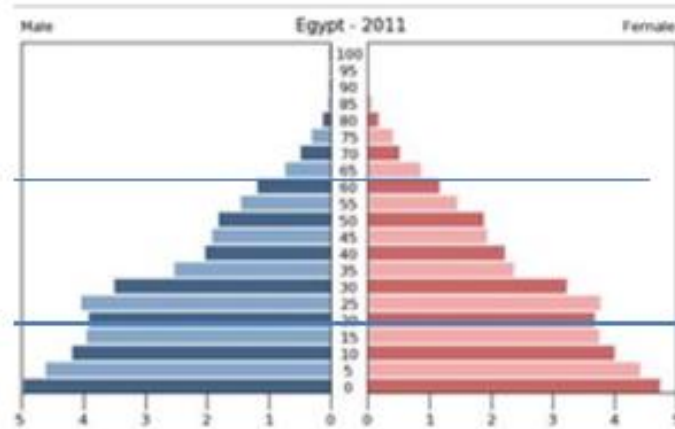
מסקנה - קיים נטל כלכלי כבד על קבוצת המפרנסים ועל המדינה.

קבוצת מפרנסים – גילאי 15 – 65 בממוצע שעובדים ומפרנסים.

קבוצת תלויים – גילאי 0 – 15 וגילאי 65+ בממוצע (ילדים וקשישים) התלויים בעיקר כלכלית במפרנסים.

ניתוח פירמידות על פי מדינות מאפיינות:

מצרים ותימן:

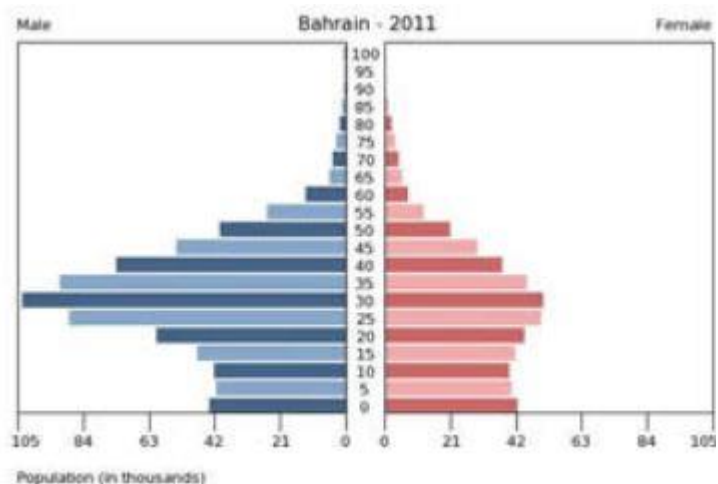
פירמידת הגילים התחתונה, של תימן מאפיינת מדינה ברמת התפתחות נמוכה בסיס הפירמידה רחב ומספר התושבים מעל גיל 65 קטן ביותר. הבסיס הרחב מעיד על השכלה נמוכה ואו גיל נישואים צעיר. ראש הפירמידה הצר מעיד על תוחלת חיים נמוכה הנובעת מרמת רפואה נמוכה. במצרים תוחלת החיים גבוהה יותר. בסיס הפירמידה אמנם רחב אך אוכלוסיית המבוגרים משמעותית יותר.

בחרין:

פירמידה אופיינית למדינות הנפט במפרץ הפרסי.

ריבוי מהגרים, בעיקר גברים, גורם לפירמידה מעוותת המציגה רוב של גברים בקבוצת המפרנסים.

במגילות אלו רוב כוח העבודה בנוי ממהגרים המגיעים ברובם ללא המשפחה.

איראן:

שלא כמצופה הפירמידה של איראן מתאימה למדינות מתקדמות.

הילודה ירדה באופן דרסטי בעקבות עלייה חדה בהשכלה ובמיוחד בהשכלת נשים.

אחוז
הקשישים
מעל גיל
65 גבוה
יחסית,
עדות
לרמת
רפואה
גבוהה.

